

บทที่ ๑

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ยุทธศาสตร์การพัฒนากำลังคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงและการส่งเสริมการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพอย่างเป็นองค์รวมโดยสร้างเสริมสุขภาพคนไทยให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ พัฒนาความรู้และทักษะในการดูแลสุขภาพของตนเองครอบครัว ชุมชน เพื่อให้สามารถจัดการสุขภาพแบบพึ่งตนเองได้

พรบ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔๑ กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อม ความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น และมาตรา ๒๙ ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

การปฏิรูปการศึกษาเพื่อท้องถิ่นโดยมีสถานศึกษาเป็นฐานและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อเอื้อต่อเศรษฐกิจฐานราก มีมาตรา ๒๔ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ เป็นหัวใจสำคัญของการจัดการเรียนการสอน เพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ มีความรู้และทักษะในด้านต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของ ผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ ตลอดจนจนถึง นักเรียน ครอบครัว ชุมชน และท้องถิ่นในการปฏิรูปการเรียนรู้ด้วยกันทุกระดับ

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ที่มีภารกิจในการจัดการศึกษา วิจัยและบริการวิชาการ มีวิสัยทัศน์ มุ่งพัฒนาทางด้านสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี โดยใช้วิจัยควบคู่การเรียนการสอนเพื่อใช้องค์ความรู้ในการพัฒนาอย่างกลมกลืนกับท้องถิ่น มุ่งเน้นการจัดการศึกษาโดยทำงานเชื่อมโยงกับท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วน

ร่วมในการจัดการเรียนการสอน เป็นความมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่ง ตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ ๒๕๕๒ โดยที่นอกจากชุมชนได้ประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนความรู้กับสถานศึกษา มีการตรวจสอบมาตรฐานคุณภาพของสถานศึกษา ผลผลิตของสถานศึกษา ก็เป็นไปตามความต้องการของชุมชน และสถานศึกษาก็จะได้รับความร่วมมือ และการสนับสนุนจากชุมชนอย่างเต็มที่ ในการดำเนินการต่าง ๆ นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ได้มีความตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิบัติพันธกิจที่สนองตามนโยบายรัฐบาลที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเพื่อความอยู่ดีมีสุขของชุมชน

บ้านปางบุก ตำบลนาไร่หลวง จังหวัดน่าน มีแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ เช่น โรงเรียนนวัตกรรมสุขภาพชุมชน แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชน ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์ปลา ธนาคารสุขภาพ ภูมิปัญญาการเดินชกคะลาเพื่อสุขภาพ และการแช่มือแช่เท้าด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน เป็นต้น โดยมีจุดเด่นที่สำคัญ คือ มีกลุ่มผู้สูงอายุบ้านปางบุก เป็นบุคคลที่สำคัญในการขับเคลื่อนงานแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ยังไม่เป็นที่รู้จัก เนื่องจากยังขาดการประชาสัมพันธ์ แนะนำและให้ข้อมูลเพิ่มเติมแก่ผู้สนใจ อีกทั้งการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่มีอยู่นั้นไม่ทันสมัยและน่าสนใจเท่าที่ควร และจากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลความต้องการของกลุ่มแกนนำแหล่งเรียนรู้ พบว่า มีความต้องการที่จะพัฒนาสื่อเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาแหล่งเรียนรู้ อีกทั้งยังใช้เป็นสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้ได้อีกทางหนึ่ง

จากสถานการณ์ดังกล่าวมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ร่วมกับองค์กรท้องถิ่นและภาคีที่เกี่ยวข้อง จึงร่วมกันเสนอโครงการพัฒนาสื่อเทคโนโลยีสร้างสรรค์ สืบสานภูมิปัญญาการสร้างเสริมสุขภาพะกลุ่มผู้สูงอายุ ด้วยกระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสำหรับแกนนำชุมชนบ้านปางบุก ขึ้นโดยมีความคาดหวังว่าจะใช้เครื่องมือนี้ในการสืบสานภูมิปัญญาการสร้างเสริมสุขภาพะกลุ่มผู้สูงอายุให้กับกลุ่มแกนนำแหล่งเรียนรู้ได้นำไปต่อยอดและขยายผลในการประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้ของพื้นที่ได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อการพัฒนาสื่อเทคโนโลยีสร้างสรรค์สืบสานภูมิปัญญาการสร้างเสริมสุขภาพะกลุ่มผู้สูงอายุ ด้วยกระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสำหรับแกนนำชุมชนบ้านปางบุก อต.นาไร่หลวง จ.น่าน
๒. เพื่อการทดลองใช้สื่อเทคโนโลยีสร้างสรรค์ สืบสานภูมิปัญญาการสร้างเสริมสุขภาพะกลุ่มผู้สูงอายุ ด้วยกระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสำหรับแกนนำชุมชน บ้านปางบุก อต.นาไร่หลวง จ.น่าน

ขอบเขตของโครงการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่

๑) บริบทชุมชน สถานการณ์ปัญหา โอกาส อุปสรรค และแนวทางการสืบสานภูมิปัญญา การสร้างเสริมสุขภาพของกลุ่มผู้สูงอายุ ด้วยกระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสำหรับแกนนำชุมชนบ้านปางบุก

๒) การออกแบบและพัฒนาสื่อเทคโนโลยีสร้างสรรค์ สืบสานภูมิปัญญาการสร้างเสริมสุขภาพของกลุ่มผู้สูงอายุ ด้วยกระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสำหรับแกนนำชุมชนบ้านปางบุก

๔) การทดลองใช้และพัฒนาสื่อเทคโนโลยีสร้างสรรค์ สืบสานภูมิปัญญาการสร้างเสริมสุขภาพของกลุ่มผู้สูงอายุ ด้วยกระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสำหรับแกนนำชุมชนบ้านปางบุก

๕) การประเมินผลการใช้สื่อพัฒนาสื่อเทคโนโลยีสร้างสรรค์ สืบสานภูมิปัญญาการสร้างเสริมสุขภาพของกลุ่มผู้สูงอายุ ด้วยกระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสำหรับแกนนำชุมชนบ้านปางบุก

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา ได้แก่ หมู่บ้านปางบุก อต.นาไร่หลวง จ.น่าน

๓. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ กลุ่มแกนนำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ แกนนำองค์กรหลักที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการและสามารถร่วมกิจกรรมกับภาคีเครือข่ายได้ตามแผนปฏิบัติการของโครงการอย่างน้อยพื้นที่ละ ๒ คน รวมกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคลากรแกนนำและที่สมัครใจร่วมกิจกรรมกับภาคีเครือข่ายที่เป็นองค์กรสนับสนุนได้ตามแผนมีจำนวน ๒๐ คน สำหรับข้อมูลองค์กรหลักและองค์กรสนับสนุนมีรายละเอียด ดังนี้

๑) องค์กรหลัก ได้แก่ เจ้าหน้าที่ แกนนำกลุ่มผู้สูงอายุ แกนนำกลุ่มเด็กและเยาวชน แกนนำกลุ่มผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชน ซึ่งได้จากการรับสมัครแกนนำที่สนใจร่วมโครงการจากพื้นที่แต่ละหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายโดยผ่านการประสานความร่วมมือจากเขตพื้นที่และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๒) องค์กรสนับสนุน ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และแหล่งเรียนรู้ชุมชน

๔. ขอบเขตด้านระยะเวลาที่ศึกษา เป็นการศึกษาในช่วงเวลาตั้งแต่ เดือน ตุลาคม พ.ศ.

๒๕๕๙ – เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

นิยามศัพท์

๑. กระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสำหรับแกนนำชุมชน หมายถึง แบบแผน ดำเนินการแบบมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบที่ร่วมกันพัฒนาโดยแกนนำชุมชนซึ่งประกอบด้วย มหาวิทยาลัย ราชภัฏอุดรดิตถ์กับหมู่บ้านปางปุกและภาคีในเขตพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดน่านที่มุ่ง เพื่อเสริมทักษะให้กับแกนนำในการพัฒนาสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นสื่อ สร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วม

๒. สื่อเทคโนโลยีสร้างสรรค์ หมายถึง สื่อที่มีเนื้อหาส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ทักษะการใช้ชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีใน ครอบครัวและสังคม รวมถึงส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามัคคีและใช้ชีวิตในสังคมที่มีความหลากหลายได้อย่างมีความสุข

๓. การสืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญาการเสริมสร้างสุขภาวะ หมายถึง การส่งเสริมชุมชนในการฟื้นฟู สืบสานและใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน รวมทั้งการประยุกต์ และพัฒนาภูมิปัญญาให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน ต่อยอดองค์ความรู้เดิมและนำไปใช้ประโยชน์ในสร้างเสริมสุขภาวะชุมชน

๔. สุขภาวะ หมายถึง ภาวะที่เป็นสุขแบบองค์รวม หรือ ภาวะที่เป็นสุขแบบสมดุลทั้ง ๔ ด้าน ประกอบด้วย ทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ ทางกาย ได้แก่ การปลอดโรคและภาวะอันไม่สะดวกสบายทางร่างกาย การพ้นจากความขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ทางจิต ได้แก่ การมีสุขภาพจิตที่ดี ทางสังคม ได้แก่ การอยู่ร่วมกันด้วยดีของสมาชิกทุกระดับในสังคม และ ทางจิตวิญญาณ ได้แก่ การมีสติและปัญญาที่เข้าถึงคุณค่าแห่งความ ดีงามต่างๆ

๕. ผู้สูงวัย หมายถึง ผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไปตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุฉบับปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๔๖ และนิยามนี้ได้ใช้เป็นอายุที่เริ่มได้รับสิทธิต่างๆ จากทางราชการด้วย เช่น อายุเกษียณของข้าราชการ หรืออายุที่เริ่มได้รับเบี้ยยังชีพ อย่างไรก็ตาม การกำหนดอายุ และเป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพ สมบูรณ์แข็งแรง สามารถใช้เวลาทำให้เกิดประโยชน์ โดยการหารายได้เสริมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ที่มีอยู่

๖. การสร้างเสริมสุขภาวะ หมายถึง กระบวนการเกื้อหนุนและสนับสนุนส่งเสริมให้บุคคลและ กลุ่มคนมีความสามารถในการควบคุมดูแลสุขภาวะของตนเองและพัฒนาสุขภาวะของตนเอง

๗. บริบทชุมชน หมายถึง สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป ข้อมูลในพื้นที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือ อาจจะเป็น ดิน น้ำ ทุกสิ่งอย่างที่อยู๋ภายในชุมชนที่มีผลต่อการปรากฏการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงของ ชุมชนนั้นๆ

๘. องค์กรท้องถิ่น หมายถึง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล องค์กรสาธารณสุข และ แหล่งเรียนรู้ชุมชนในตำบล

๙. แกนนำ หมายถึง ผู้ที่เป็นหลักหรือหัวหน้าของกลุ่มชุมชนเพื่อเรียกร้อง และบริหารจัดการ กลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ผู้นำชุมชนหรือเจ้าหน้าที่ แกนนำกลุ่มผู้สูงอายุ แกนนำกลุ่มเด็กและ เยาวชน และแกนนำกลุ่มผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชน เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้คู่มือการพัฒนาสื่อเทคโนโลยีสร้างสรรค์ ประกอบด้วย แนวทางการถ่ายภาพและ Video คำอธิบายเครื่องมือโปรแกรม Movie Maker การบันทึกไฟล์วิดีโอเพื่อนำไปใช้ในรูปแบบต่าง ๆ แนวทางการอัปโหลดวิดีโอเข้า YouTube และอธิบายวิธีสร้าง QR-Code

๒. ได้สื่อเทคโนโลยีสร้างสรรค์ สืบสานภูมิปัญญาแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ด้วยกระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสำหรับแกนนำชุมชน จำนวน ๒ เรื่อง ได้แก่ การเดินชกกะลา เพื่อสุขภาพ และการทำข้าวควบ

๓. ได้รูปแบบกิจกรรมเสริมทักษะการสร้างสื่อเทคโนโลยีสร้างสรรค์ และเกิดความรู้ด้านการพัฒนาสื่อเทคโนโลยีสร้างสรรค์ สืบสานภูมิปัญญาแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ด้วยกระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแกนนำชุมชน

๔. ได้กระบวนการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ในการพัฒนาสื่อสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลองค์ความรู้สู่รุ่นหลาน

๕. เกิดเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้วิจัย แกนนำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และ เครือข่ายสถานศึกษาและองค์กรภาคี

กรอบแนวคิดการวิจัย

